

I-945

Mieczysław Nitkowski, Popiara kosioba parafialnego
św. Mikołaja i Pockni

V-946

Przegląd przeszłości i teraźniejszości - czasopiśmo dla
historii i państwowego wychowania
XXI rok 1931

Wydz. Bibl. Prawnicza

1806096749

Kopiarz kościoła parafialnego św. Mikołaja w Bochni¹⁾

W Archiwum Konsystorza Biskupiego w Tarnowie znajduje się wielce ciekawy kopiarz kościoła parafialnego w Bochni. Zawiera on istną kopalnię wiadomości o mieście Bochni oraz tamtejszej parafii. Wiadomości, ze względu na znaczenie salin bocheńskich, mogą wzbudzić szersze zainteresowanie, dlatego będzie rzeczą pożyteczną dla nauki opublikować jego treść wraz z krótkim opisem, tym bardziej, że manuskrypt spoczywa w archiwum prowincjonalnym, a więc trudniej dostępnym dla badaczy naukowych.

Wspomniany kopiariusz jest to rękopis papierowy 19×29 cm., oprawiony w okładkę tekturową, obleczoną kartą pergaminową z liturgicznego rękopisu (graduału) z nutami i tekstem. Kart paginowanych liczy 141+4 niepaginowane. Na trzeciej z tych ostatnich widnieje następujący napis: „*Liber ecclesiae Bochnensis continens in se iura, privilegia, fundationes ecclesiarum et altaria concernentes et inventarium rerum ecclesiasticarum tam solius ecclesiae parochialis et maioris altaris Bochnensis ac altaristarum, quam etiam altarium contuberniorum vulgo cechi vocatorum in eadem ecclesia consistentium cura et impensis reverendi domini Stanislai Bidloszewicz ar (tium) bacc (alarii), plebani pro tunc Bochnensis, conscriptus anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo ad mandatum admodum reverendi domini Joannis Foxii archidiaconi Cracoviensis*”.

Cała prawie księga spisana jest ręką jednego pisarza, z wyjątkiem późniejszych uzupełnień na pustych kartach i wolnych miejscach (dwie stronicie niepaginowane, dalej k. 27, 60—86, 91, 101—103', 111, 128—131', 138—40). Uzupełnienia te sięgają aż do XVIII w. Stronic 70 pozostało niezapisanych (7 stron niepaginowanych, dalej k. 54', 67, 71', 72, 73'—86, 91', 104—109', 111', 112', 125, 127', 131—134', 139, 140'—141'; brakuje kart 26, 63—64).

Pod względem treści kopiarz wykazywał w chwili założenia (w r. 1630) trzy grupy. Pierwsza sięga do k. 60, a obejmuje dokumenty i wyciągi zapisek, dotyczące głównie uposażenia proboszcza, kaznodziei, altarzystów i wikariuszów, dokument lokacyjny miasta Bochni, z r. 1253, na samym początku, dekrety reformacyjne z przełomu XVI i XVII w. itp., wreszcie na końcu dekret reformacji z r. 1630. Druga grupa (k. 87—112) zawiera inwentarze kościoła parafialnego i poszczególnych ołtarzy (bedna-

¹⁾ Odbitka z Ateneum Kapł. 1938, t. I, s. 293-298.

rzy, literatów, kopaczy, św. Jana, kowali, powroźników, rzeźników, szewców, św. Krzyża, krawców, św. Anny i warzelników), wreszcie spis książek kościoła bocheńskiego (k. 110—112), wszystko pochodzące z r. 1630 z późniejszymi uzupełnieniami. Trzecia grupa (k. 113—127) skupia dokumenty, tyjące się głównie bractw przy kościele parafialnym (N. P. Maryi, kowali, św. Anny), przeważnie z odpustami. Przy końcu pierwszej grupy (między k. 58 a 59) wlepiono trzy karty, jedną niepaginowaną z ordynacją w sprawie wotywy bł. Kunegundy z r. 1670, dwie inne paginowane (k. 136—137), których brak we właściwym miejscu; zawierają one dekret Zygmunta I z r. 1605, wydający Żydów z Bochni, pisany ręką głównego pisarza. Pomiędzy pierwszą a drugą grupą pozostawiono początkowo 27 kart wolnych (k. 60—86). Karty te zapełniono później (w XVII i XVIII w.) częściowo różnymi zapiskami i odpisami dokumentów, jako to wykazy dochodów probostwa bocheńskiego z XVIII w., dekrety reformacyjne z l. 1664 i 1690, wyrok króla Michała z r. 1669, zatwierdzający wygnanie Żydów z Bochni, zapiska z r. 1647 w sprawie kaplicy św. Stanisława w żupach bocheńskich i t.d. Na końcowych kartach kopiarza (k. 128—141), pierwotnie na ogół wolnych, zamieściły nieco późniejsze ręce odpisy trzech dokumentów Władysława IV z r. 1637. Pierwszy z nich zawiera transumpt przywileju Kazimierza Jagiellończyka dla wójtostwa w Bochni z r. 1487, drugi mieści w sobie transumpt dok. z r. 1564 w sprawie uposażenia probostwa bocheńskiego, trzeci to wyrok sądu królewskiego w sporze o dziesięcinę między wójtem i proboszczem bocheńskim.

Dokumenty i zapiski z kopiarza kościoła bocheńskiego nie są dotąd na ogół znane nauce. Piekosiński publikował tylko dokument lokacyjny miasta Bochni (Kod. Małop. II nr 439) z innej kopii XVII w.; tekst w kopiarzu wykazuje pewne odmiany w stosunku do drukowanego. Nadto prof. Stanisław Fiszer, w swej rozprawce p.t. Wygnanie Żydów z Bochni (Sprawozd. Dyrekcji Państw. Gimnazjum w Bochni za rok 1927/28), wykorzystał dokumenty w sprawie wygnania Żydów z Bochni, które wszakże znane mu były z innych źródeł. Podaję tedy poniżej krótką treść niepublikowanych dokumentów średniowiecznych ¹⁾ (po r. 1450) i niektórych późniejszych.

1) w Krakowie 19 maja 1349.

Bodzęta, biskup krakowski, udziela bractwu N. P. Maryi w Bochni odpustu 40 dni — (k. 120').

2) w Bochni 17 sierpnia 1354.

Zachariasz, arcybiskup kościoła św. Tadeusza w Wielkiej Armenii (in Maiori Armenia), udziela 40 dni odpustu bractwu (N. P. Maryi?) w Bochni — (k. 121).

¹⁾ Odpisy dokumentów do połowy XV w. znajdują się w zbiorach Komisji Historycznej Pol. Akad. Um., późniejsze z l. 1450 — 1506 w tekstach prof. Bujaka we Lwowie.

- 3) w Krakowie 20 marca 1358'
Brat Dersław, biskup elateński ¹⁾, udziela odpustu 40 dni bractwu N. P. Maryi w Bochni — (k. 120' — 121).
- 4) w Bochni 25 czerwca 1396.
Władysław Jagiełło zatwierdza darowiznę jednego otroka w kopalni Findera, zdziałaną przez żupnika, Jakusza Ostroszkę, na oświetlenie i ozdobę kaplicy (cella) N. Sakramentu w kościele paraf. w Bochni, oraz sam dodaje jednego parobka na ten cel.
Z transumptu Zygmunta I z r. 1525 (k. 116' — 117).
- 5) w Krakowie 20 lutego 1397.
Mikołaj, oficjał krakowski, przeprowadza ugodę między proboszczem bocheńskim, Świętosławem, a radą i mieszczaństwem miasta Bochni w sprawach wyboru kierownika szkoły i zakrystiana, pobierania mesznego, kolendy i innych opłat itd. Zarazem transumuje dokument biskupa krak. Piotra, z 17 stycznia 1397, zalecający mu rozsądzenie powyższych sporów, oraz pełnomocnictwo, dane przez rajców bocheńskich Mikołajowi, synowi sołtysa, Janowi Ungelenke, Jakubowi zięciowi Pieniaka i Mikołajowi, synowi Czulfona 18 lutego(?) 1397 do załatwienia powyższej sprawy (k. 19—23).
- 6) w Bochni 15 lutego 1397.
Ławnicy bocheńscy poświadczają darowiznę 22 ostrzyców w kopalni Bochnara, zdziałaną przez Jana Freudinburgha na rzecz bractwa N. P. Maryi.
Z transumptu Zygmunta I z r. 1525 (k. 117).
- 7) w Bochni 24 marca 1402.
Gniewosz z Dalowic, podkomorzy krak., poświadczają, że Katarzyna, wdowa po sztygarze Teodoryku, sprzedała dwóch otroków w kopalniach bocheńskich Piotrowi Barowi, mieszczaninowi bocheńskiemu za 17 grzyw.
Z transumptu Zygmunta I z r. 1525 (k. 117'—118).
- 8) w Bochni 16 czerwca 1405.
Jakusz Cianowski, sędzia podkomorski krak., poświadczają, że Urbanek, syn Piotra Pieniaka żupnika bocheńskiego, sprzedał rajcom m. Bochni 8 otroków w kopalniach bocheńskich za 135 grzywien. Rajcy dochód z nich przeznaczili na budowę kościoła św. Mikołaja w Bochni. W tymże dokumencie ekscerpt przywileju Kazimierza W. niepodanej daty, w którym król nadaje Piotrowi Pieniakowi 8 otroków w kopalniach bocheńskich — (k. 29—30').

¹⁾ W kopiarzu: „Duslaus... episcopus Dacensis”. Kopista przekreślił niezawodnie imię biskupa i nazwę biskupstwa. Prawdopodobnie chodzi o współczesnie żyjącego w Polsce Dersława, biskupa elateńskiego, późniejszego biskupa sufragana wrocławskiego. Wyrazy „Derslaus” i „Duslaus” oraz „Elatensis” (względnie „Uatensis”, jak nieraz podają źródła) i „Dacensis” są paleograficznie wielce zbliżone, toteż pomyłka łatwo mogła nastąpić. Por. *Czaplewski P.*, Tytułarny episkopat w Polsce średniowiecznej. Roczn. Tow. Przyj. Nauk Pozn., t. 43 (1915), s. 97.

9) w Bochni 2 lipca 1423.

Jakub z Cianowic, sędzia podkomorski krak., poświadcza, że Jan Fredemberyk darował bractwu N. P. Maryi w kopalni Findera 22 ostrzyców, zastrzegając dożywocie dla żony Katarzyny. Z transumptu Zygmunta I z r. 1525 (k. 118).

10) w Bochni 12 stycznia 1431.

Piotr (młodszy) Szafraniec z Pieskowej Skały, podkomorzy krakowski, poświadcza, że Marek Sandomirski, kowal, kupił u Stanisława Kozła 13 ostrzyców z nowej kopalni czyli Florencji, którzy mają ostrzyć narzędzia żelazne wyłącznie w kuźni Marka, za 13 grzywien.

Z tegoż transumptu (k. 118'—119).

11) w Krakowie 29 czerwca 1433.

Piotr (młodszy) Szafraniec, podkomorzy krak. oraz starosta Wielkiego Głogowa i Góry z ramienia książąt cieszyńskich, poświadcza, że Marek Sandomirski, kowal, kupił u Stanisława Kozła wszystkich ostrzyców w kopalni Florencja koło Bochni za 30 grzywien.

Z tegoż transumptu (k. 119).

12) w Bochni 26 listopada 1434.

Rajcy miasta Bochni poświadcza, że Piechna, wdowa po Jakubie Balicy podwójcim bocheńskim, darowała bractwu N. P. Maryi zagrodę z domem w Zawadzie — (k. 124').

13) w Bochni 2 grudnia 1436.

Piotr (młodszy) Szafraniec, podkomorzy krak. i starosta sieradzki, poświadcza, że Mikołaj Grobek z Krakowa, Maciej Gorczak i Jan Popek z Bochni, krewni Jakuba Balicy, podwójciego bocheńskiego, rzekają się wszelkich praw do ośmiu otroków w salinach bocheńskich, których rajcy m. Bochni kupili u Urbanka' syna Piotra Pieniaka — (k. 28'—29).

14) w Krakowie 19 czerwca 1437.

Jan Elgot, wikariusz generalny i oficjał krakowski, rozstrzyga spór między proboszczami bocheńskimi, mistrzem Klemensem i jego następcą Jakubem z Czulic, a łąziebniczką, Dorotą Skapiną, o czynsz w kwocie jednej grzywny z łązni w Bochni, przysądżając ten czynsz każdorazowemu proboszczowi w Bochni.

Z transumptu Piotra Tomickiego, biskupa krak. z r. 1524 (k. 10—13). W tymże transumpcie wyrok oficjała krak., Stanisława z Świradzie, z 5. XI. 1481 r., w tej samej sprawie (k. 13—14').

15) w Bochni 1 kwietnia 1443.

Piotr Szafraniec, podkomorzy krak., potwierdza Markowi Malocha prawo posiadania dziewięciu ostrzyców w komorze Piecha.

Z transumptu Zygmunta z r. 1525 (k. 119').

Poza tym należy wspomnieć o kilku późniejszych, co ciekawszych, a dotąd nie wymienionych dokumentach. I tak, dnia 14

stycznia 1482 r. wójt i ławnicy miasta Bochni poświadczają, że Jan Żydek, rajca bocheński, ufundował altarię św. Jana Chrzciciela w kościele paraf. w Bochni i opisują jej uposażenie oraz obowiązki altarzysty. Biskup krak., Jan Rzeszowski, zatwierdził powyższą fundację tegoż roku 1482, transumując zarazem powyższy dokument ławy bocheńskiej (k. 43—44'). W r. 1483, dnia 15 grudnia, rajcy bocheńscy opisują uposażenie altarii św. Krzyża w kościele paraf. w Bochni, ufundowanej przez rajcę, Marcina Markowicza i jego żonę, Helenę. Rajcy czynią to na prośbę altarzysty tego ołtarza, bakałarza sztuk wyzwolonych, Walentego z Bochni, ponieważ dokument fundacyjny zaginął wskutek nie dbaństwa poprzedniego altarzysty, Piotra Kurka. Parę lat później, dnia 27 stycznia 1487 r., król Kazimierz Jagiellończyk zatwierdza kupno dwóch „działów” w salinach bocheńskich, które wspomniany altarzysta Walenty nabył z własnych pieniędzy dla altarii św. Krzyża od niejakich Mazanka i Franka, za zgodą stowarzyszenia kopaczy soli i „stolników”. Obydwa powyższe dokumenty transumował biskup Jan Rzeszowski. 28 stycznia 1488 r. (k. 48'—54).

Dokument rajców bocheńskich, z 15 czerwca 1524, przedstawia nam dochody z majątku kościoła parafialnego w Bochni. Mamy tu przychód z 6 działów stolnych w salinach, dalej czynsze od rzeźników i piekarzy, z 7 zagród, 2 domów i łaźni, w ogólnej sumie 4 grzywny 39 gr. i 20 kamieni łożu rocznie; nadto po 4 grosze szerokie z żupy tygodniowo (k. 14'—15').

Trzy lata później Piotr Tomicki, biskup krak., rozstrzyga 3-go czerwca 1527 spór między cechem kowali i bractwem literatów (tzn. piśmiennych) N. P. Maryi przy kościele parafialnym. Biskup nakazał obydwom stowarzyszeniom dzielić się po połowie wszystkimi dochodami ze starych i nowych kopalni oraz z ostrzyctwa po zapłaceniu robotników (k. 123—124). Wreszcie w r. 1530 sąd królewski nakazał mieszkańcom Bochni dawać plebanowi wedle dawnego zwyczaju po trzy korczyki żyta i tyleż owsa „iuxta quantitatem laneorum” (k. 5'—6).

Z względu na swą bogatą treść omawiany kopiariusz zasługuje na zużytkowanie naukowe, szczególnie w studium monograficznym o kościele parafialnym w Bochni, do którego dostarczyłby obfitego i cennego materiału ¹⁾.

¹⁾ Przy sposobności daję pewne uzupełnienia do poprzedniego artykułu o Archiwum Konsystorza Biskupiego w Tarnowie (Ateneum Kapłańskie, 1937, XL/2, 203—209), mianowicie opuszczony opis dwóch dokumentów. Dokument Stanisława z Biechowa, z 15 czerwca 1404. — Wys. 178, szer. 220, zakładka 23 mm; pieczęć oderwana. In dorso obszerna notatka z r. 1516 współczesną ręką o dokonany nowym rozgraniczeniu, dalej ręką XVII w. zanotowano wpis oblaty tego dokumentu do akt notariusza apost. Mikołaja Sigelliego, kaznodziei i pisarza konwentu w Pilźnie. Nadto krótkie zapiski i noty archiwalne: 6, M^o, 39.

Dokument Władysława Jagiełły z r. 1413 dla klasztoru augustianów w Pilźnie. — Wys. 205, szer. 335, zakładka 84 mm; pieczęci brak, zostały sznurki jedwabne, zielone i różowe (wyblakłe), przewleczone przez dwie dziurki w zakładce. Na odwrocie kilka streszczeń, od XV w. począwszy, notatka o przedłożeniu dokumentu na komisji w Strzegomicach w r. 1806, zatarta zapiska z XVI w. i noty archiwalne: B, 39.

